

Democrația manualelor, democrația după manuale

Mircea Platon

– studiu de caz –

INTRODUCERE: polemica Nicolae Breban – Mircea Martin

Pe firul unui altminteri frumos curgător interviu-fluviu despre credința sa în faptul că „națiunea română este aptă de democrație”, Nicolae Breban iscă brusc o bulboană în care face să dispară manualul de *Limba și Literatura română* de clasa a XII-a coordonat de Mircea Martin pentru Editura Art Educațional. **Manualul respectiv e, afirmă categoric Breban, „foarte prost făcut”**: „Acest manual din fața mea este un manual, repet, foarte prost, care nu numai că nu servește, nu ajută elevii din ultima clasă de liceu, nu-i învață pe profesori și pe elevi cum să înțeleagă literatura după Primul Război Mondial, deci, perioada interbelică. Un sfert din manual sunt sfaturi cum să studiezi literatura; unele inutile, altele scrise într-un limbaj pretențios, ca să nu zic găunos sau *fără miez*.” Nemulțumirea lui Breban e alimentată, printre altele, și de faptul că, pentru a ilustra specia jurnalului, nu sunt invocate „marile nume care au dăruit literaturii române modele de literatură a închisorilor: N. Steinhardt, Nicolae Balotă, Adrian Marino, Paul Goma, ca să invoc exclusiv câteva personalități foarte importante, autori de jurnale”¹. În fine, la originea observațiilor lui Breban pare a sta iritarea cu un manual de limba și literatura română care, prin decupaje, montaje și regii tendențioase, contribuie la diminuarea încrederii în sine a națiunii române prin educarea elevilor într-un spirit autoflagelant, demitizator, derutant intelectual și național, spirit care face imposibilă acțiunea constructivă a absolvenților de liceu în cadrul unui stat național organizat într-o democrație reprezentativă.

La toate aceste judecăți de valoare, exprimate pe un ton ferm, Profesorul Mircea Martin răspunde cu precizări și apostrofări din care aflăm că Breban „se raportează la respectivul manual ca și cum ar fi singurul manual de română aflat în circuitul didactic actual. Nu, domnule Breban, nu e deloc singurul... Din 1999-2000, oferta instructivă pentru liceu în România s-a multiplicat, astfel încât, în urma unor concursuri și a unor evaluări ale Ministerului Educației, au apărut așa-numitele manuale alternative de liceu, înlocuind manualul unic. Există astfel, la ora actuală, pentru disciplina limba și literatura română 10 (zece) manuale pentru clasa a XII-a, în circulație. Fac această precizare nu spre a abate

---

¹ <https://www.contemporanul.ro/noutati-editoriale/nicolae-breban-natiunea-romana-este-apta-de-democratie.html>.

înverșunarea dumneavoastră și asupra acestora, ci pentru a o contextualiza și, eventual, a o calma prin comparație”.

În al doilea rând, profesorul Martin îi atrage atenția lui Breban că manualul cu pricina e scris conform unei programe și că sunt lucruri care nu se regăsesc în manualul de clasa a XII-a, discutat de Breban, pentru că se regăsesc în manualele claselor precedente, pe care Breban nu pare a-și fi dat osteneala să le răsfoiască.

Profesorul Martin îi explică apoi lui Breban și faptul că manualele au o dimensiune „pedagogică incontornabilă” și că modul în care se tratează în ele temele și subiectele alese e „limitat” și „orientat” de o „*programă* curriculară dată (stabilită de o comisie a Ministerului Educației pentru fiecare an de studiu)”: „Lansate în 1999, aceste programe s-au modificat în 2006 iar, în consecință, și compoziția manualelor de română. Nu poți să apreciezi corect conținutul unui manual dacă nu ai consultat în prealabil programa oficială a fiecărei clase de liceu în cele două versiuni ale ei. Sau poți, dar, în acest caz, ajungi să polemizezi, în necunoștință de cauză – cum i se întâmplă domnului Breban – cu programa, nu cu autorii pe care îi ai în vizor. O asemenea reacție ar fi avut rostul ei în 2000 sau în 2006, nu abia după atâția ani!”²

Cu alte cuvinte, dacă manualul e prost, mai sunt și altele pe piață, unele poate chiar mai proaste. **Și, la urma urmelor, toate sunt făcute conform unor programe împotriva cărora Breban nu a protestat la timp.** Nu știm dacă a protestat sau nu Profesorul Martin, dar Breban a pierdut trenul. Nu a protestat la timp împotriva programelor și acum, la întâlnirea cu unul din manualele ieșite din laboratoarele experților care de mai bine de două decenii fac experimente pe corpul învățământului românesc, își permite să aibă o reacție de respingere viscerală în loc să se retragă corect și prudent în chițibușerii procedurale, să invoce hotărâri de sus, contexte nefericite, paucitatea managementului curricular sau, în sfârșit, mai pe românește, faptul că „așa e acum”. Breban a stat cu capul în norii romanelor sale de unde, când a ieșit, a văzut că oameni mult mai prezenți și mai abili ca el au schimbat (și) manualele de limba și literatura română, adică modul în care le e predată tinerilor români propria identitate. E prea târziu. Partida e jucată și, dacă vrea, Nicolae Breban nu are decât să își prindă urechile atacând toată armătura, toată urzeala curriculară și legislativă care susține existența acestor manuale holografice.

Se petrece astfel, și în privința manualelor, ceea ce se petrece în mai toate domeniile din România, și anume **s-a ajuns la obligativitatea cetățeanului de a deveni expert în toate cele**, de la medicamente, pe care doctori mituiți de corporații farmaceutice i le prescriu

---

² <https://www.cotidianul.ro/precizari-pivind-neadevaruri-si-exagerari/>.

aiurea pentru a obține bonusuri în bani și vacanțe, la hrană, pe care corporații alimentare și de desfacere i le bagă pe gât fără mare preocupare pentru calitatea lor, la învățământ, pe care grupuri de interese vor să-l transforme în piață controlată și exploatată de vânzătorii de manuale, de softuri educaționale, de expertiză curriculară șamd. În cazul învățământului, problema e că, de obicei, adulții care nu au copii de școală pierd contactul cu realitatea lui de zi cu zi, cu manualele, programele, cu noile (in)discipline și pedagogii, și rămân doar cu vagul contact mediat de televizor. Oamenii cred că **învățământul** e unul dintre sistemele cele mai stabile din România, funcționând, în virtutea inerției, „ca pe vremea noastră”. De fapt, **el a fost unul dintre cele mai agresate în ultimii 20-25 de ani, fiind supus unui șir neîntrerupt de reforme care i-au pervertit scopurile, programele, manualele, modul de predare, modul de învățare și atmosfera din clase.** Rezultatul, sporirea numărului elevilor slab pregătiți și proliferarea mafilor de tot felul (ale manualelor, ale auxiliarelor, ale oengeurilor etc.).

ANALIZA MANUALELOR

Un rezultat al acestor reforme e apariția manualelor alternative precum cel care i-a căzut sub ochi scriitorului Nicolae Breban. Din curiozitate, am acceptat indicațiile Profesorului Martin și am luat la citit nu doar manualul de clasa a XII-a, ci și pe cel de clasa a XI-a. Nu voi scrie despre ce nu am găsit în ele, pentru că s-ar putea să fie pe undeva prin manualele de clasele a IX-a și a X-a, ci despre ceea ce am găsit în ele.

1. Studiile de caz

Primul lucru care m-a frapat este cel legat de „studiile de caz”. Adresându-se direct elevilor, la persoana a II-a plural, autorii manualului de clasa a XI-a scriu : „Ca să înțelegi mai bine literatura română, îți propunem să te gândești la ea ca la o poveste a timpului de ieri și de azi, a unui timp trăit de oameni. În manualul de clasa a XI-a, vei parcurge primele șapte episoade din această poveste [...], iar în clasa a XII-a pe următoarele. Acesta [sic!], deși poartă titluri diferite, au același nume generic: studiu de caz. Fiecare episod din povestea literaturii române este abordat ca un *caz*, ca o situație aparte, care se cere investigată atent, pentru a-i înțelege mecanismele, dinamica, legătura cu contextul în care s-a produs, punctele problematice care permit mai multe interpretări și care te pun în situația de a formula o opțiune.”³

---

³ Mircea Martin (coordonator), Elisabeta Lăsconi Roșca, Carmen Lidia Rădulescu, Rodica Zane, *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XI-a* (București: Art, 2018), 28.

O „poveste” nu poate fi un „caz”, decât dacă lucrezi la DNA, Poliția Criminalistică sau Spitalul de Psihiatrie. Dacă Sultanul Șahriar ar fi tratat drept „cazuri” poveștile Șeherezadei, încercând să-i înțeleagă mecanismele, dinamica și legătura cu contextul, ar fi ucis-o. Nici pelerinii lui Chaucer, nici refugiații florentini ai lui Boccaccio nu își tratau poveștile drept „cazuri”. **O istorie** a literaturii române poate fi abordată din unghiul analitic al cazurilor. Obiectivitatea cere obiectivitate. **Povestea** literaturii nu poate fi abordată analitic decât dacă vrei să îi faci autopsia. Atacată din unghi procedural – vezi de exemplu *Rashomon* al lui Akira Kurosawa – mi-e teamă că literatura română va trebui să lase poveștile și să producă repede niște alibiuri. Mai ales că primul „caz” ales este unul ghidat expert înspre o rezolvare pilduitoare, de „crimă și pedeapsă” (nu „răscumpărare”). Acest caz care ne indică în ce cheie se va cânta partitura propusă elevilor de clasa a XI-a este intitulat „Romanitate și dacitate”. După ce ni se explică și ilustrează cu ajutorul citatelor copioase din Lucian Boia rolul miturilor identitare, citate din care aflăm că, pentru poporul român, putem alege ce punct de plecare vrem noi din pachetul de cărți de joc disponibil în *saloon*-ul mârșav al istoriei, pentru că originile nu au de a face cu reperele obiective, științifice, ci cu „logica imaginarului”, care nu e nici „reală”, nici „ireală”, elevii sunt trecuți printr-un șir de extrase din Constantin Cantacuzino, Vasile Alecsandri și Simion Mehedinți pentru a se opri la capătul de linie E.U.uropean al lui Adrian Marino, a cărui valoare e susținută printr-un citat elogios din – amuzant dacă ne gândim la „povești”, „cazuri” și „logica imaginarului” – Sorin Antohi. Textul lui Marino cuprinde obișnuitele beștelele ale eruditului de la Cluj la adresa beției, trândăviei, negoțului de copii și altor ancestrale însușiri și activități antisociale ale dacilor/românilor pentru a se încheia cu îndemnul de a ne despărți „urgent, definitiv, și cu toată hotărârea” de „tracism”⁴. După acest parcurs, elevii sunt invitați să „finalizeze studiul de caz” formulând „o opinie privind procesul interesant de construcție a unui mit al originilor”⁵.

La al treilea studiu de caz, „Formarea conștiinței istorice. Istorie, literatură, conștiință istorică”, nu dăm peste vreun citat din, să zicem, Gh. I. Brătianu sau Ioan-Aurel Pop, un istoric actualmente și Președinte al Academiei Române, o instituție a cărei luare de poziție împotriva reformelor care au făcut posibilă deriva învățământului românesc din ultimele decenii, deci și apariția unor manuale ca acesta, a fost mult admirată de Profesorul Martin

---

⁴ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 39.

⁵ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 42.

în răspunsul adresat lui Nicolae Breban⁶. Nu, nu dăm peste Pop, ci peste Boia⁷. Deși Pop ar fi putut să explice mult mai bine decât Boia, de vreme ce e medievist, cum stau lucrurile cu formarea conștiinței istorice în noaptea timpurilor.

În cadrul acestui capitol aflăm, la secțiunea dedicată arhaismelor și regionalismelor, că: „Receptarea unei comunicări verbale poate fi marcată, la nivelul codului, atât de factorul temporal (prin arhaisme), cât și de factorul spațial. Mărcile „spațiale” ale unui text se numesc **regionalisme**.”⁸ În condițiile în care Ion Creangă e atacat de „experți” pentru arhaismele și regionalismele lui și părinți cu prea multă sau prea puțină școală cer scoaterea din manuale a scriitorilor care păcătuiesc prin folosirea unor „cuvinte depășite, tuuu!” precum „motocei”, a discuta cu elevii despre arhaisme și regionalisme în acest stil de seminar de lingvistică mi se pare a fi echivalentul discursurilor doctorilor Onesti, Buonatesta, Malfatti și Tarquinio la căpătâiul unei bolnave din comedile lui Goldoni. E comic și absolutamente inutil. Mai bună ar fi fost o ilustrare vie a rolului arhaismelor și regionalismelor ca poartă de acces către noi înșine, către sinele nostru profund, spre deosebire de impostura culturală generalizată în care ne silește să trăim explozia de romgleză sau englână căreia îi datorăm „targhetarea”, „inchii”, „le-a dat o incentivă” și „care-i narativa”.

2. Pletora de informații

O constantă a acestui manual este că paginile sunt aglomerate de prea multe coloane și căsuțe conținând **prea multă informație care e fie de nivel prea ridicat pentru clasa a XII-a** (cred și știu că și mulți studeni la Litere ar avea dificultăți în fața multora dintre aceste texte sau exerciții), **fie eronată**, adică e o combinație, tipică macaronismului pedagogic de astăzi, de pretențiozitate cu analfabetism. Astfel, trecând prin informația de dicționar care împânzește paginile despre umanism și enciclopedism, aflăm că „omul renașterii este omul universal” și că Nicolae Milescu Spătarul și Nicolaus Olahus se cuvine

---

⁶ „Ceea ce face cu atât mai de neînțeles atacul dlui Breban este publicarea, în același număr al *Contemporanului* din decembrie 2019, a *Punctului de vedere al Academiei Române privind unele aspecte ale învățământului preuniversitar din România* semnat de membrii Prezidiului Academiei. Text magistral, argumentativ, echilibrat și lucid, problematizant și analitic, un veritabil Discurs asupra stării învățământului românesc” (<https://www.cotidianul.ro/precizari-pivind-neadevaruri-si-exagerari/>).

⁷ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 60, 63, probabil că și 66, deși acolo citatul nu e atribuit nimănui și pare a exprima Spiritul Universal.

⁸ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 75.

să fie studiați la capitolul „erudiți și aventurieri”⁹. Mai constatăm și că Iluminismul era exact ceea ce ne spuneau marxiștii că era: „o mișcare de tip burghez”. Ca „mișcare de tip burghez”, Iluminismul exprima „contradicții sociale” care „se agravau datorită proporțiilor celor trei clase care compun societatea franceză: nobilii (care nu depășeau 300000) și clericii (circa 130000) dețin toate privilegiile, iar restul de 24 de milioane (burghezi, intelectuali, meșteșugari, negustori, țărani etc.), indiferent de avere, erau lipsiți de orice drepturi”. Imaginea societății Franței Vechiului Regim pare ciupită direct din manualul vreunui Roller, ignorând cu desăvârșire istoriografia ultimelor cinci decenii. Iluminismul era împotriva clerului pentru că : „O parte a clerului formează o clasă privilegiată, posedă 10% din bunurile funciare ale țării, nu plătesc impozite, dar percep ca dijmă 10% din recoltă.”¹⁰ Mă gândesc că nu poți discuta despre „le don gratuit”, adică despre contribuția clerului francez făcută vistieriei regale înainte de 1789, despre „la savonnette à vilain”, despre căile de ascensiune socială, despre bresle sau despre rolul aristocrației, al clerului, al mării și micii burghezii în economia culturală și politică a Iluminismului cu oameni care cred că Iluminismul este „un curent ideologic și cultural internațional, apărut în Franța în secolul al XVIII-lea”. **Aceasta este o concepție a Luminilor ridicolă în sine și mai vetustă decât motoceii lui Creangă**, o concepție care a fost abandonată de consensul istoriografic de multe și bune decenii (ba, dacă ne gândim la Tocqueville și la alții, de vreo două secole). Se vede că, în lipsa unei broșurele de Boia despre Iluminism, autorii manualului nu se pot ridica și în acest domeniu la rafinamentul epistemologic pe care-l injectează tratamentului identității românești și rămânem cantonați într-un marxism primitiv pe care altoim autorii la modă astăzi. Cum să scrii că idealul politic al iluminiștilor era monarhul luminat, adică un „rege preocupat de reforme sociale, de emanciparea maselor pe calea culturii, nu a politicii”? Pe lângă că e neadevărat, cum poate fi un monarh anti-politic idealul politic al cuiva? Ce înseamnă acest lucru, altceva decât un galimatias? Au auzit autorii acestui manual de rolul jucat de monarhiile Vechiului Regim în dezvoltarea sferei publice, de luptele facționale pe care le duceau reprezentanții Luminilor în alianță cu monarhia și miniștrii ei, de rolul partidelor elceziastice/teologice în istoria politică și intelectuală a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea? **Decât contextualizări rudimentare și care induc în eroare, mai bine s-ar include niște simple trimiteri istoriografice.**

Nu altfel stau lucrurile în cazul Junimii și al *Convorbirilor literare*, ambele izbânzi ale spiritului românesc din secolul al XIX-lea considerate ca „studiu de caz V”, ”Criticismul junimist. Schimbarea de paradigmă”. Junimiștii și convorbiriștii au schimbat paradigma,

---

⁹ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 80.

¹⁰ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 87.

dar se vede treaba că autorii manualului au rămas tot la vechea lor istorie literară marxistă de vreme ce **vehiculează clișee obosite** scriind că după 1885 „revista *Convorbiri literare* capătă caracter universitar, publicând studii și articole de strictă specialitate (istorie, filozofie, filologie, geografie)”¹¹. Dacă ar fi avut de explicat elevilor unde și când și-au tipărit operele Duiliu Zamfirescu (care a început să colaboreze fix în iunie 1884 și își va publica în revistă romanele, *Viața la țară* începând din 1894, proza scurtă și poeziile), Coșbuc (care publica, de exemplu, ”Nunta Zamferei” în martie 1890), Brătescu-Voinești (începe să colaboreze în 1890), I. A. Bassarabescu, Șt. O. Iosif (ambii din 1896), Sadoveanu (în ianuarie 1906), Panait Cerna (din 1907), Goga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Emil Gârleanu, Marcu Beza, C. Sandu-Aldea, Mihai Codreanu, Victor Eftimiu, Arthur Enășescu, Corneliu Moldoveanu, criticii Mihail Dragomirescu, Eugen Lovinescu și D. Caracostea, de unde și-a recrutat *Viața românească* prima generație de scriitori, unde au scris până în Primul Război Mondial Vasile Voiculescu, Ion Pillat și alții, autorii manualului nu ar mai fi putut veni cu asemenea aberații. După ce a contribuit la consolidarea vieții literare românești prin stabilirea unor criterii axiologice în domeniul literar și filologic și prin afirmarea primei generații de clasici (Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale), revista a publicat până în 1916 generațiile din al doilea și al treilea val (nu raft, ci val) al literaturii române și a pus umărul, după cum era și normal, la consolidarea vieții academice și universitare din România preluând, în lipsa unor tribune specifice, și sarcina publicării de lucrări de specialitate din domenii variate precum matematica (Traian Lalescu), biologia (Gr. Antipa), lingvistica (Al. Philippide, Sextil Pușcariu), medicina (V. Babeș), istoria (Xenopol a fost urmat de Iorga, Onciul, Pârvan, Ioan Bogdan, Al. Lepădatu), istoria literară, slavistica, economia politică (Madgearu), filosofia (Rădulescu-Motru, Petrovici, Mircea Florian, Antonescu, Negulescu, C. Antoniadă, Bлага tipărit cu eseu filosofic în 1916, etc), demografia, geografia (Simion Mehedinți, I. Simionescu), științele sociale (Petre Andrei), etnografia. În ciuda titlului, revista a avut de la început un caracter eclectic, ea fiind întemeiată de o grupare a cărei primă manifestare a avut de a face cu prelecțiunile populare (adică pentru înalta societate din Iași) pe teme extrem de diverse și al cărei interes era de a elabora și pune în practică un anumit „proiect de țară”, cum l-am numi noi acum, un proiect cultural larg, cuprinzător, nicidecum pur literar.

Tot la capitolul arhaisme convorbiriste se cuvine să menționez și **dubioasa dezbatere a spiritului creator al marilor clasici convorbiriști** prin intermediul cunoscutului fragment din Creangă referitor la caznele lui Trăsnea cu gramatica. După scurtul extras, urmează primul punct de discuție: „1. Fragmentul face parte din capodopera lui Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, referindu-se la perioada în care personajul principal, Nică (numit aici

---

¹¹ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 143.

Ștefănescu), se află la seminarul de la Fălticeni, unde mulți dintre colegii lui aveau mari dificultăți la învățătură. Precizați greutățile pe care le întâmpinau „catiheții”, alegând între mai multe cauze :

- depășirea vârstei propice studiului;
- dificultatea programei de studiu;
- complexul de inferioritate față de cei mai bine pregătiți
- modalitatea de predare și de examinare;
- lipsa unei motivații.”¹²

Și iată cum „umorul și jovialitatea” lui Creangă sunt subtil transformate în metodică lecție despre ”neajunsurile învățământului românesc” clasic, în seminar de antrenament în a găsi scuze pentru că nu înveți.

La secțiunea de „Limbă și comunicare. Surse de documentare. Istorii literare”, elevilor li se precizează că „internetul constituie sursa cea mai rapidă și eficientă de informare”¹³. Poate dacă vrei să comanzi pizza. De altminteri, tot la o secțiune de „Limbă și comunicare”, și anume la „Strategii specifice folosite în monolog și dialog”, elevii sunt puși să facă următorul exercițiu: „Presupuneti că trebuie să convingeți :

- un șef/patron – să vă angajeze/să vă ofere o sponsorizare ;
- un diriginte – să vă sprijine într-o inițiativă culturală ;
- un director al școlii – să vă absolve de o pedeapsă.

Alegeți dintre gesturile/atitudinile următoare pe cele care vă asigură succesul :

- intri pe ușă încruntat ;
- zâmbești forțat ;
- te așezi pe marginea scaunului ;
- îți rozi unghiile ;
- îți ții palmele deschise, la vedere ;
- te sprijini de spătarul scaunului ;
- îți încleștezi degetele până se albesc ;

---

¹² Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 155.

¹³ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 260.

- îți încrucișezi brațele/picioarele ;
- îți trosnești degetele ;
- ții bărbia ușor ridicată ;
- te apleci ușor în scaun către interlocutor ;
- te joci cu un obiect de pe biroul lui.”¹⁴

„Comunicarea” non-verbală nu are ce căuta într-un manual de limba și literatura română, și nici practicile manipulatorii de agent de vânzări. Acestea sunt lucruri care se învață în altă parte (acasă sau la alte discipline). Nu au de ce să încarce și, la urma urmelor, să înjosească demnitatea unui manual de limba și literatura română, o disciplină la care elevii trebuie să deprindă reperele și să adâncească istoria și frumusețile literaturii naționale, nu trucuri de comis voiajor sau de om plătit la procent din vânzări. Acest tip de discurs, de un utilitarism grosier, este ultimul pe care elevii ar trebui să-l întâlnească într-un manual. Cum poți să înveți la limba și literatura română gimnastica și mimica profitului ? Pentru că acesta e genul de comunicare non-verbală care li se propune elevilor, adolescenți în formare.

Același duh străbate și manualul de clasa a XII-a, acolo unde avem o dezbatere cu titlul „Identitate culturală în context european. Identitate culturală, resurse românești, resurse europene”. Ca să le fie clară concluzia, elevii au cele două teze bătute în „bullet points” încă de pe pagina de titlu: „Identitatea noastră se exprimă prin valori naționale. Identitatea noastră se exprimă prin valori europene”. Această dezbatere nu e, ca la vechii greci (vezi, de exemplu, cele trei „Tetralogii” ale lui Antiphon), un exercițiu dialectic pe teme generice, general umane, nu e un turnir, „for sport”. **Elevii sunt învățați la ora de limba și literatura română să combată, de amorul artei retorice, identitatea națională.** După cum arăta Alan Charles Kors în marea sa carte despre originile ateismului în Franța¹⁵, ateismul s-a născut din exercițiile de dialectică scolastică. Ateul era preopinentul imaginar din manualele de dialectică scolastică. În timp, obiecțiunile „lui” au prins a circula și inamicul imaginar, absurd, imposibil de conceput în realitate, folosit doar ca țintă a artificilor logice și retorice, a prins viață, s-a întrupat. E interesant că manualul acesta folosește drept carne de tun a dezbaterii exact identitatea națională pe care o tratează din perspective imagologice dintre cele mai rafinate și deconstructiviste, nu cu primitivismul

---

¹⁴ Martin, *Manual pentru clasa a XI-a*, 244.

¹⁵ Alan Charles Kors, *Atheism in France, 1650-1729, Volume I: The Orthodox Sources of Disbelief* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990).

ferm, indestructibil, hotărât esențialist cu care tratează umanismul sau Iluminismul, de exemplu. **Mai potrivit ar fi fost, dacă aveau pregătirea necesară, ca autorii manualului să facă asemenea dezbateri în cazul Iluminismului**, pe care un vast corpus istoriografic de mare calitate le-ar fi permis să îl răsfire în Lumini confesionale (catolice, protestante șamd), naționale (francez, englez șamd), de diverse nuanțe și obediențe teologico-politice. Acolo era material și era spațiu de manevră interpretativă care le-ar fi fost de ajutor și elevilor pentru a înțelege mai bine natura angajamentului intelectual și politic al iluminiștilor români. În fine, în cazul debaterii despre identitatea națională, după texte din G. Ibrăileanu, Camil Petrescu și G. Călinescu despre specificul național, două echipe, una „afirmatoare” și una „negatoare”, trebuie să dezbată dacă identitatea națională se exprimă prin valori naționale sau europene (!). Echipa negatoare are a-și construi discursul negator ținând cont de următorul punct de vedere, extras dintr-un articol publicat de Mircea Martin în revista *Cuvântul* în mai 2004: „După ce, de-a lungul aproape întregului secol anterior (inclusiv în ultima parte a perioadei comuniste), am vorbit despre specificul național cu fața întoarsă mereu spre un trecut cât mai îndepărtat – din nevoia mai mult sau mai puțin firească de legitimare istorică –, este cazul să punem în evidență și în valoare sursele și resursele autohtone de europenitate, să reexaminăm și să actualizăm tradiția noastră europeană. Și, în același timp, să (re)definim o identitate culturală europeană din perspectiva asumată a propriilor noastre apartenențe și opțiuni.”¹⁶

Da, la o identitate construită cu fața la trecut – singura posibilă, pentru că identitatea are de a face cu reperele și cu un mod de viață, două realități pe care viitorul nu ni le pune la dispoziție – nu se poate ajunge cu ajutorul acestor manuale tulburi și tendențioase. Îl aștept pe Profesorul Martin să construiască identități cu fața bătută mereu de vânturile viitorului.

CONCLUZII

Avem deci mai întâi lipsa de reacție față de direcția impusă societății românești de neîncetatele reforme ale învățământului. Apoi, faptul că această eroică abținere e completată de sprijinul acordat „reformei” prin asemenea manuale și prin opoziția exprimată de Profesorul Martin față de reintroducerea manualelor unice, una dintre extrem de rarele tentative făcute în ultimele decenii de a repune învățământul românesc pe

---

¹⁶ Mircea Martin (coordonator), Elisabeta Lăsconi Roșca, Carmen Lidia Rădulescu, Rodica Zane, *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XII-a* (București: Art, 2018), 102.

drumul bun¹⁷. În al treilea rând vine încununarea acestui traseu cu deplângerea în articole de opinie a jalnicului nivel al educației unei mari părți a românilor. Tocmai din pricina analfabetismului, ne explică Profesorul Martin, cad românii pradă extremismelor: „Corupția politică și economică, manifestată chiar la nivelurile de vîrf ale statului, polarizarea socială și sărăcirea în creștere – spre a nu mai vorbi despre degradingolada învățămîntului și despre *analfabetizarea*, la rîndul ei crescîndă, a păturilor sociale defavorizate –, toate acestea și încă altele creează un climat favorabil *extremismelor* [...]. Mai preocupante sînt însă ecurile unei astfel de atitudini în rîndurile tinerilor – pe fondul scăderii alarmante a instrucției generale și al unei politici instituționale (ministeriale) care defavorizează flagrant studiul istoriei (naționale și universale) și al culturii (naționale și universale). Fără să cunoască trecutul acestei țări – și trecutul în genere –, mulți tineri aderă la ceea ce pare să fi devenit o modă, un fel de a fi interesant și „cool“, anume disprețul față de ceea ce vine „dinăuntru“ sau este „înăuntru“ și atracția exclusivă pentru „afară“. E simptomatic faptul, printre alte fapte asemenea, că exprimarea sentimentului național a rămas, la noi, pe seama galeriilor de fotbal. Indiferentismul național este vizibil mai cu seamă în rîndurile tinerilor, și cu deosebire ale intelectualilor.”¹⁸

Oare manualele de acest fel și tăcerea, atunci când s-au elaborat noile programme, a profesorilor universitari precum Mircea Martin au ceva de a face, sunt cumva responsabile pentru această generalizată decădere? Au nu e mai bine să observi cu voce tare, așa cum face Breban, decât să taci profitând de context?

Poate că, dacă mai continuă lucrurile în același fel, vor veni generații de intelectuali români care vor considera manualele de acest soi o izbîndă a spiritului liber. Până atunci, ele mi se par a fi **o uzurpare a educației în numele reeducării și o uzurpare a europenismului în numele E.U.ropenismului.**

---

¹⁷ „Nu aveam cum s-o rog pe doamna secretar de stat Bucur să-i transmită domnului ministru Pop „să reflecteze la posibila introducere a unui manual unic“, pentru simplul motiv că domnul ministru se gîndise deja la soluția manualelor unice și o și anunțase într-o ședință de guvern transmisă parțial la TV. Chiar acest fapt m-a făcut să profit, cum am și declarat, de prezența doamnei secretar de stat Ariana Oana Bucur în prezidiul respectivei reuniuni spre a o ruga să-i transmită domnului ministru Liviu Pop să mai reflecteze asupra soluției manualelor unice înainte de a propune o ordonanță în acest sens, cum promitea în respectiva ședință de guvern” (Mircea Martin, „Dezmintire”, *Observator cultural* 6 septembrie 2017, <https://www.observatorcultural.ro/articol/dezmintire/>).

¹⁸ Mircea Martin, „Pentru o reconstrucție identitară”, *Observator cultural*, 18 ianuarie 2017.